

Samlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 123 2002

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Ingemar Algulin, Anders Cullhed, Boel Westin

Uppsala: Bengt Landgren, Torsten Pettersson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Anna Williams (uppsatser) och Conny Svensson (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av
Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes till Litteraturvetenskapliga institutionen, Slottet ing. A0, 752 37 Uppsala. Uppsatserna granskas av externa referenter. Ej beställda bidrag skall inlämnas i form av utskrift och efter antagning även på diskett i något av ordbehandlingsprogrammen Word for Windows eller Word Perfect. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 1 juni 2003 och för recensioner 1 september 2003.

Från och med denna årgång av *Samlaren* erhåller uppsatsförfattarna ett digitalt underlag för särtryck. Det består av uppsatsen i form av en pdf-fil, lagrad på en diskett.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

ISBN 91-87666-20-0

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2003

Övriga recensioner

Thure Stenström, *Bibliografi 1940–2001* (Skrifter utgivna av Svenska Litteratursällskapet i Uppsala 44). Uppsala 2002.

En humanistisk vetenskapsmans *bibliografi* är uppenbarligen för det mesta tillika en biografi – en ”geistiger Werdegang”, som man i vårt södra grannland betecknar en sådan. Skrifternas ämnen och rubriker är självfallet inte – eller i varje fall merendels inte – stokastiska nedslag, slumpens skördar; de bildar ett mönster som breder ut sig i tiden och det intellektuella rummet och som kan tolkas. Liksom en spårkunnig jägare kan läsa en historia i snön och en förfaren iakttagare på en diplomats frackbröst kan läsa sig till var och i vilka positioner denne tjänstgjort under sin karriär, på samma sätt kan en erfaren läsare med passabel inbillningskraft hjälpligt stava sig fram till en åtminstone partiell karta över en själs vandringar om han får tillgång till en någorlunda fullständig bibliografi. Åtminstone partiell: det finns bevars väl även i de lärdes värld och vandringar regioner som inte låter sig karteras...

En fullständig bibliografi föreligger nu över en framstående svensk litteraturforskares, professor em. Thure Stenströms, skrifter från ej mindre än 62 år. Skriften är försedd med förord av Svenska Litteratursällskapets ordförande, professor Johan Svedjedal samt förklarande anmärkningar. Den har tillkommit som en hyllning till professor Stenströms 75-årsdag. Användningen underlättas av ett namnregister, som omfattar alla i skriften nämnda personer av alla kategorier (utom översättare – ett undantag vars berättigande knappast är självklart) och ett ambitiöst strukturerat sakregister. Förteckningen upptager 803 nummer.

Sakregistret ger åtskillig hjälp åt den som är ute för att kartlägga den intellektuella vandring vars skriftliga resultat här redovisas. Under överrubriken ”Litteraturvetenskap och kritik” är det naturligt nog underrubriken ”Svensk” som samlar de flesta numren, men ”dansk” och ”fransk”

har talrika noteringar, ”norsk” något färre, medan noteringarna under ”finländsk”, ”tysk”, ”engelsk” och ”amerikansk” liksom ”ryska” får nöja sig med betydligt färre nummer. Fransk och dansk – det är Thure Stenströms tidiga och mångåriga arbete med existentialismen och Kierkegaard som återspeglas. Till detta finns det anledning återkomma. Andra ämnesrubriker med talrika nummer är ”Idé-, lärdoms- och vetenskapshistoria”, ”Religion, teologi och livsåskådningar” – men så är också bibliografins föremål teologie hedersdoktor – ”Filosofi, psykologi”, ”språkvetenskap”, naturligt nog ”Skönlitteratur” men även ”Skola och universitet. Uppfostran – utbildning – forskning” – men så har jubilaren också hört till de trogna vaktposterna på *limes*, försvarsval-len mot de vågor av enfald och barbari som under årtionden sköljt in över den lärda republikens gränser. Att överrubriken ”Musik”, liksom ”Musikvetenskap” spelar en betydande roll ter sig självklart för alla dem som följt Stenströms verksamhet som skribent i dagspressen; lika självklar är den välmatade avdelningen ”Biografi med genealogi. Personhistoria. Nekrologer”, och kanske allra mest självklart är det stora antalet skrifter under överrubriken ”Gotländskt”.

Ämnenas mångfald talar om bredden i denna gärning. Även namnregistret bidrager på liknande sätt till kartläggningen. Om man bortser från svenska och nordiska kolleger, korrespondenter och diskussionspartner träder några namn fram med särskild frekvens: Simone de Beauvoir, Albert Camus, Fjodor Dostojevskij, Erik Gustaf Geijer, Henrik Ibsen, E. A. Karlfeldt, Sören Kierkegaard – en av de dominerande – J.-P. Sartre, August Strindberg. Bland senare svenska författare tar Sven Delblanc – tillika yngre kollega – Lars Gyllensten, Eyvind Johnson och Pär Lagerkvist betydande plats.

Denna kartläggning med den mäktiga intellektuella gärningens yttre identitetsfaktorer som hjälpmedel kan gå vidare med valet av form och publikationsform som vägmärken: med en pu-

blicerad skoluppsats från 1940 som undantag – det var det året Stenström fyllde 13 – börjar den skrivande karriären med recensioner av en kyrkokonsert i Visby domkyrka i Gotlänningen 1946. Gotländska dagstidningar av olika namn och kulör blir hans troget uppsökta publicistiska hemort under många år. Det är först 1958 som han debuterar i Upsala Nya Tidning. Disputationsåret 1961 dyker Samlaren upp i bibliografin, och i maj 1963 debuterar Stenström med en understreckare i Svenska Dagbladet. Denna tidning och denna spalt har han förblivit trogen. Så sent som år 2001 redovisas tolv artiklar, varav tre under strecket. Totalt svarar medarbetarskapet i SvD för drygt 500 av de 803 numren i bibliografin. Stenström har ej mindre än omkring tvåhundra understreckare på sin skottlista och är uppenbarligen allttjämt välkommen hos bladets vakthavande intelligens- och kulturelit. Vid sidan härav har Upsala Nya Tidning och de gotländska tidningarna ofta kunnat räkna med Stenströms flitiga penna. Från mitten av 1960-talet är han naturligt nog en välsedd gäst i de flesta litteraturvetenskapliga, litterära och kulturella tidskrifter. Med tiden kommer radiointervjuerna. Bilden av en intellektuell personlighet på det nationella planet växer fram.

Dessa yttre karakteristika förmår inte ge mer än konturerna i det landskap i vilket Thure Stenströms "geistiger Werdegang" har ägt rum och allttjämt fortsätter. Vill man veta mer, måste man arbeta sig in bland de 803 numren. Att fäderneön som landskap, kulturhård och kanske rentav livsform är den stenströmska geografins kärnprovins och föremål för hans insiktsfulla kärlek är inte att ta miste på. I andarnas riken har han emellertid gärna sökt sig till mer avlägsna regioner.

De stora monografierna och de långa tidskriftsartiklarna är de rastplatser och vandringsmål som man kan och bör konsultera för att nå fram inte endast till ärvda eller ofrånkomligt passerade regioner utan också till valda och sökta. Det är frestande att hävda, att redan listan över de stora verken ger tillförlitlig information om resans djupaste avsikter. Vill man försiktigtvis komplettera de uppgifterna med mer explicita vittnesbörd, rekommenderas Thure Stenströms uppsats "Små böcker och stora" i samlingsvolymen "De lärdas bibliotek. Trettio uppsalaprofessorer om betydelsefulla böcker" (Atlantis förlag, Stockholm 1993, s. 289–303). Det är ingen över-

drift att påstå, att den självbiografiska artikeln bekräftar de slutsatser som bibliografin leder fram till. Med avhandlingen "Den ensamme. En motivstudie i det moderna genombrottets litteratur" från 1961 mutar Stenström in en motivkrets som inte är slumpmässigt vald. Det ter sig heller inte som en tillfällighet att arbetet har en sammanfattning på franska, "Le solitaire", lika litet som det är en slump att nästa stora monografi bär titeln "Existentialismen. Studier i dess idétradition och litterära yttringar" (Natur och Kulturs förlag, Stockholm 1966), ett verk som vederfarits det ovanliga ödet att utkomma i ej mindre än fyra upplagor, den senaste 1991. Sartre, Camus och Simone de Beauvoir är ofta återkommande gestalter i Stenströms produktion från 1960-talet och framåt. År 1984 utkom "Existentialismen i Sverige. Mottagande och inflytande 1900–1950", en mäktig idéhistorisk studie om nära 400 sidor. Säger man "existentialism", säger man också Kierkegaard, och även om Stenström inte har skrivit någon större monografi om Kierkegaard, återkommer denne gång på gång såväl i studierna kring existentialismen som i talrika mindre arbeten.

Bland svenska och nordiska 1800-talsförfattare intar Strindberg och Ibsen påtagligt centrala positioner i Stenströms oeuvre. Något senare kommer Geijer in; kanske helt enkelt därför att ingen traditionsmedveten svensk humanist till slut kommer förbi den oändligt mångsidige. Det är förhoppningsvis inte oförsynt att hävda att fördjupat arbete med Geijer är ett tecken på att ett visst stadium har uppnåtts i en intellektuell mognadsprocess.

Eyvind Johnson ägnas en stor monografi "Romantikern Eyvind Johnson. Tre studier" (1978), och han återkommer under åren. Stenströms senaste författarmonografi handlar på samma sätt om en diktare som väl kunde karakteriseras med epitetet "den ensamme": det är boken "Gyllensten i hjärtats öken. Strövtåg i Lars Gyllenstens författarskap, särskilt Grottan i öken" från 1996. Man noterar här med särskild tydlighet boktitelns precision. Stenströms monografier är alla försedda med beskrivande, man frestas säga garderande, tillägg. Oförbindande och klatschigt journalistiska rubriker är författaren främmande.

Så växer gradvis ett levande porträtt fram ur en nykter och naken förteckning över lärda och vittra skrifter. I den härövan nämnda upp-

satsen i antologin "De lärdas bibliotek" ställer Stenström själv en fråga om de böcker vi läser: "Är det egentligen vi som väljer de böcker och författare som kommer att betyda mycket i vårt liv? Eller är det kanske snarare alldeles tvärtom, böckerna som väljer oss?" (a. a., s. 294). Frågan kan tydligen med minst samma rätt ställas om de böcker vi skriver. Den stenströmska bibliografin kan kanske i någon mån bidra till ett individuellt svar.

Stig Strömholm

Joakim Garff, *SAK Søren Aabye Kierkegaard. En biografi*. Gads Forlag. Köpenhamn 2000.

Trots alla dödförklaringar blomstrar biografin som litteraturvetenskaplig genre. I Danmark har landets störste tänkare och vid sidan av Holberg och H. C. Andersen främste diktare nu fått en 738 sidor diger levnadsteckning som överträffar allt vad Georg Brandes, Johannes Hohlenberg och Torsten Bohlin tidigare åstadkommit på området. Dess författare heter Joakim Garff. Han är lektor och teologie licentiat, född 1960 och sedan 1994 anställd vid Søren Kierkegaard Forskningscenteret i Köpenhamn. Garff har varit medredaktör för Kierkegaardforskningens tidskrift *Kierkegaardiana* från 1989 till 1999 och fungerat som ordförande i Søren Kierkegaard Selskabet från 1992 till 1999. Han har tidigare bl. a. utgivit *Den Søvnløse. Kierkegaard læst æstetisk/biografisk* (1995) och har även varit medförfattare till verk som *Kierkegaards æstetik* (1995) och *Skriftbilleder. Søren Kierkegaards journaler, notesbøger, hæfter, ark, lapper og strimler* (1996). Centralt placerad i kierkegaardforskningens högberg, har Garff haft bekväm tillgång till hela det väldiga källmaterialet liksom till den relevanta sekundärlitteraturen, och som den tränade kierkegaardforskare han är, tycks han ha utnyttjat situationen maximalt. Troligtvis har han skrivit den definitiva biografin över Søren Kierkegaard. I varje fall lär det för lång tid framöver komma att bli svårt att åstadkomma något på samma område som ställer denna bok i skuggan.

Garff arbetar som god historiker med källkritiken som främsta redskap och med en positivistisk respekt för fakta, som numera inte tillhör vanligheterna i humanistisk vetenskap. Hans huvudambition har varit att dementera den vanliga uppfattningen, att privatpersonen Kierkegaard

skulle utgöra endast ett ovidkommande bihang till ett genialt författarskap. Som bekant var detta en föreställning som Kierkegaard själv gärna omhuldade och gav spridning åt och som efter honom otaliga forskare och andra kierkegaardskribenter mer eller mindre okritiskt övertagit, ibland under hänvisning till diverse modebetonade teorier om att litteratur är en sak och liv en helt annan. Den sortens modevisdom ger Garff inte mycket för, vilket alls inte betyder att han underskattar svårigheterna att etablera säkra samband mellan liv och dikt. Också på en annan punkt uppsäger förf. både sin magister och den efterföljande kierkegaardforskningen all tro och lydnad. Kierkegaard själv ville gärna ge sken av att leva och verka som "hin enkelte", som ett genialt unikum utanför eller på trots av det omgivande samhället och samtiden. Och eftersom Kierkegaard själv kan sägas ha varit den förste kierkegaardforskaren och en mycket inflytelserik sådan, har de efterföljande kommentatorerna – inte minst de filosofiska, teologiska, litteratur- och idéhistoriska – visat en benägenhet att också på denna punkt följa honom i spåren. Man har till den grad koncentrerat sig på tolkningen av de utgivna skrifterna, att dessa nära nog kommit att sväva i ett lufttomt rum, ovanför eller utanför allt vad 1800-talspolitik, tidsanda, ekonomi och intellektuell miljö heter. Garff har föresatt sig att störa den sortens abstrakta intellektuella övningar genom att fortlöpande kontextualisera huvudpersonen, hans verk och förhävanden.

Det betyder, att framställningen meddelar en exempellöst bred och levande tidsskildring av den stad, de miljöer och de mentala förhållanden, i vilka Kierkegaard levde och verkade. Den läsare som vill lära känna Köpenhamn och dess intellektuella liv på 1840-talet blir sannernigen inte lottlös. Ett iögonfallande resultat av uppläggningsen har blivit, att förf. sökt avheroisera den store diktarfilosofen. Garff framställer Kierkegaard som åtminstone något mer ordinär – alltigenom ordinär blir denna unika personlighet naturligtvis aldrig! – och mer tidstypisk än man tidigare varit van vid. Genomgående märker man en strävan att ta ner Kierkegaard på jorden, att behandla honom med kritisk distans och ibland lätt vanvördigt. Det är en besvärlig och intressant fråga, om man tycker att Kierkegaard tål denna banalisering till vanlig vardagsmänniska utan att vidkännas kvalitetsförluster. Men som omväxling med alla de stammande och andäk-